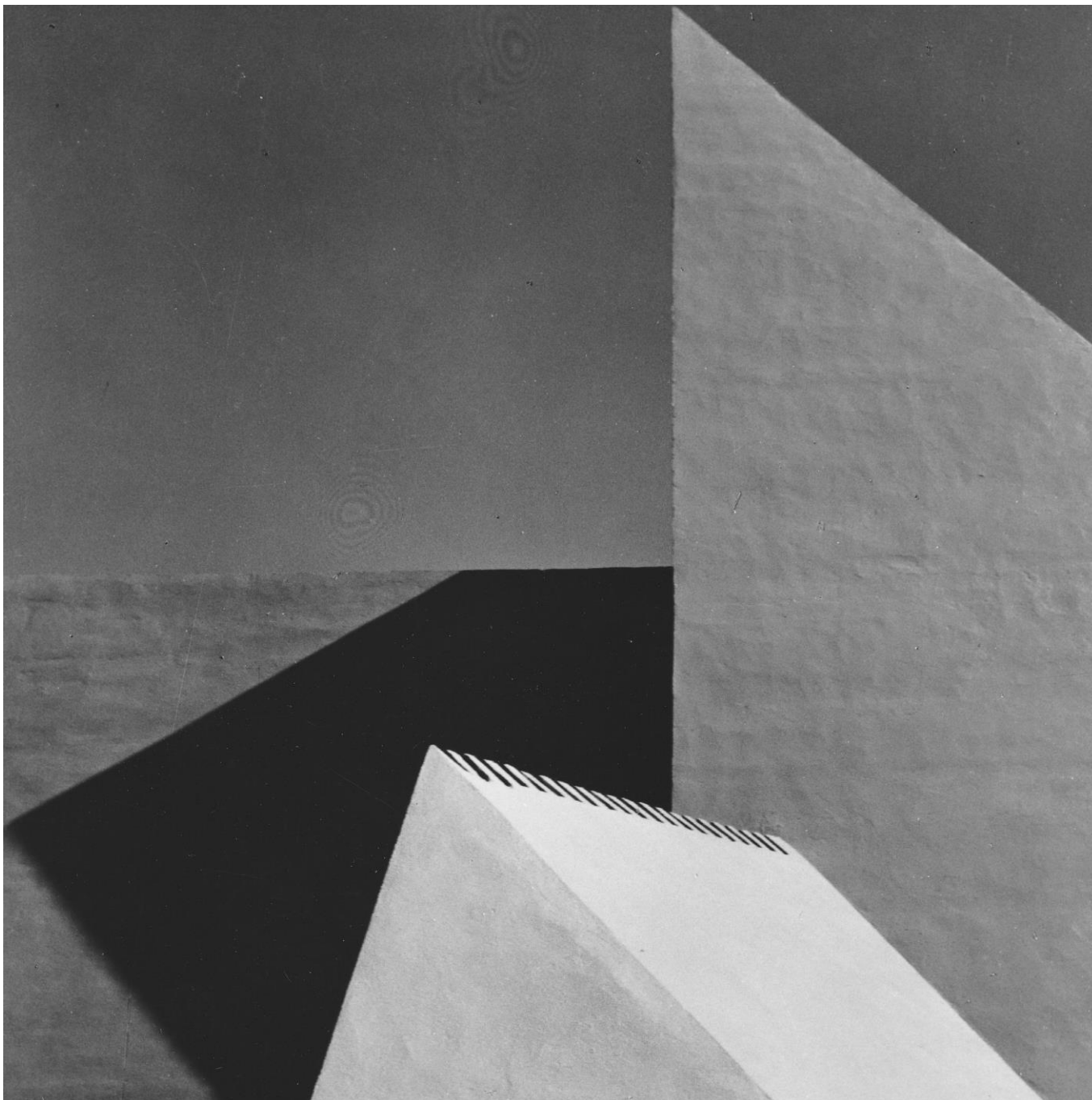

SÍKBÓL TÉRBE

A HOLLÓHÁZI SZENT LÁSZLÓ TEMPLOM ÉPÍTÉSZE
TDK, KORTÁRS ÉPÍTÉSZETELMÉLETI SEKCIÓ 2017

2017.10.29.
KÉSZÍTETTE: TÓTH ZOLTÁN ANDRÁS
KONZULENS: SZABÓ LEVENTE DLA

TARTALOMJEGYZÉK

1 BEVEZETÉS	3
1.1 előszó	
1.2 az építésről	
2 ÉPÍTÉSTÖRTÉNET	8
2.1 az építést megelőző évekről	
2.2 az építés kezdetéről	
2.3 az elkészült templomról	
2.4 a jelenlegi állapotról	
3 KRITIKAI ELEMZÉS	15
3.1 tömegképzéséről	
3.2 térképzéséről	
3.3 szerkezetéről	
3.4 anyaghasználatáról	
4 EGY KORABELI PÉLDÁRÓL	20
5 ÖSSZEGZÉS	22
6 IRODALOMJEGYZÉK	23

1.1 ELŐSZÓ

"Belépéskor fejet kell hajtani, mert ez más világ az Isten van jelen. A templom legyen olyan, hogy szinte kényszerítsen a főhajtásra, ezért a legalacsonyabb belmagasságú helyen legyen a templom ajtó.

A tér fokozatosan emelkedjen az oltárig, ahol a Szent Misztérium, az átváltoztatás történik, s ahol a találkozás létre jön.

*Ahhoz, hogy érzékeljük a teret, fényre van szükség. A fény ott lépjen be, ott legyen a legerősebb, ahol Isten jelen van, hisz Ő a világosság."*¹

A dolgozatomban Csaba László 50 éve, 1967-ben épült hollóházi Szent László templomát vizsgálom a kezdeti vázlatoktól a jelenlegi állapotáig. Az építész zömmel publikálatlan hagyatéki anyagának segítségével² betekintést nyerhettem az épület keletkezésének, építésének történetébe. Bejárások alkalmával megismertem mostani helyzetét, átalakításait, így az eredeti tervekkel szembenálló későbbi megoldásokat is bemutatom tanulmányomban. Az alkotás technikai megoldásait és tervezőjének koncepcionális elgondolásait párhuzamba állítom kortársai, és az építész további templomainak térképzésével is, a rokon megközelítések kimutatásának és az eltérő indíttatások bizonyításának céljával.

Vizsgálatom a kor bemutatásával kezdődik, a kor szelleme, hangulata erősen megjelenik a templom egészén. Az elmúlt 50 év hatását és utóéletét megmutatva kritikai elemzéssel folytatom, amely az épület tömegképzésére, térképzésére, szerkezetére és anyaghasználatára terjed ki. Csaba László Cserépváralján és Békásmegyeren épült templomát az összehasonlítás céljából vizsgálva -egy nemzetközi példával egyetemben (Aarno Ruusuvoori Hvinkaa-ban épült templomával) mutatnám meg az építész alaptézisének, építészeti "filozófiájának" kivételését szakrális építészetében.

¹ Csaba Eszter írása az építészfórumon: Csaba László 90-visszatekintés az építész szakrális építészművére

² A hagyatéki anyag feldolgozásában nagy segítséget kaptam az építész lányától és fiától, Csaba Esztertől, és Csaba Lászlótól, és Hollóháza polgármesterétől, Lovas Adriennától

1.2 AZ ÉPÍTÉSZRŐL

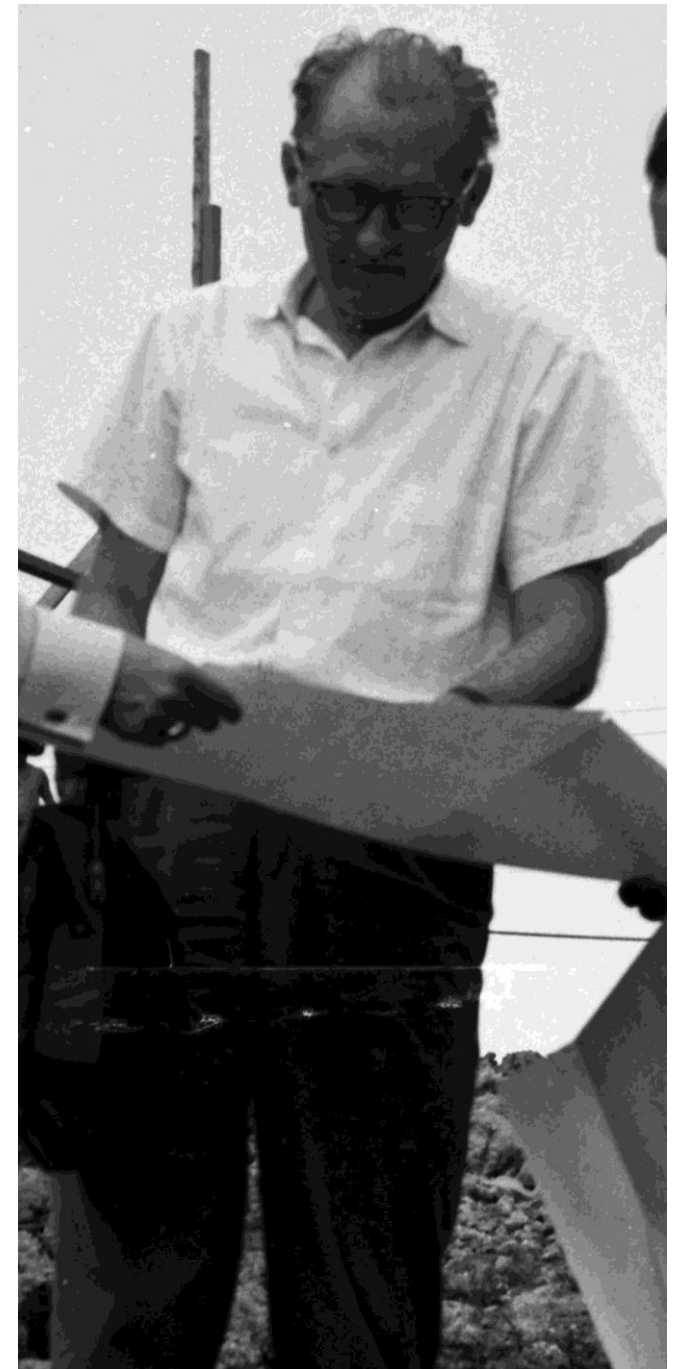
Csaba László munkásságában jelentős helyet foglalnak el templomai. 1943-ban érettségizett a budapesti Kegyesitanítórendi (Piarista) Gimnáziumban. Első templomát 1959-ben tervezte Cserépváraljára, ami meg is épült két éven belül. Ezt követte néhány évre rá Hollóháza és Hodász, illetve temploma épült Nyírderzsen, Kaposváron, Flóratanyán, Balatonakarattyán és Budapesten is. Először 1958-ban, majd 30 évre rá 1988-ban másodszorra is kitüntették Ybl díjjal. Szakmai pályafutásához nagyban hozzájárult az is hogy több mint tíz évig - 1961-től 1973-ig - a Magyar Építőművészek Szövetségének főtitkári tisztségét töltötte be.

Templomépítészete több mint 30 év munkásságát öleli fel. Alaprajzi elrendezésükben, tömegükben, térképzésükben, szerkezetükben egytől egyig különbözik kilenc megvalósult temploma. Mégis összefogja életművét egy erős kapocs: törekedett a külső-belső összhangjára, az egyszerű belső világra, amiben a fényt szinte anyagszerűen alkalmazta, erős atmoszférát teremtve tereiben. Az alapelve volt, hogy a templom Isten jelenlétének ad teret, felemel hozzá, így az ezt kifejezni szándékozó téri megoldásokhoz nyúlt. Az általa tervezett szakrális tereknél a legalacsonyabb belmagasságú helyre került a templom bejárati ajtaja, míg a tér folyamatosan emelkedett az oltárig. Az oltárnál lépett be a fény, a világosság, itt valósult meg az épületeinek téri dramaturgiai értelemben vett csúcspontja.

"A világmindenségből egy szűk teret lehatárolni úgy, hogy az mégis nyitva maradjon. És a fénnel úgy bánni, hogy a fény a lelkét adja az egésznek."³ -fogalmazta meg ezzel kapcsolatos kifejező gondolatait egy 1989-es beszélgetésben.

Az első templom tervezésének megbízását az IPARTERV-ben eltöltött évei alatt kapta. Egy miskolci hűtőház tervezése alatt az épület műszaki ellenőre, aki az ott betöltött munkája mellett kőművesmester volt felkérte, hogy segítsen neki tervezni Cserépváraljára egy templomot (*jobb oldali ábra*). A kezdeti elgondolás szerint a

³ -Vigilia, 1989/1, A Vigilia beszélgetése Csaba László építésszel

kőművesmester írta volna alá a tervet és Csaba László csak segítőkezet nyújtott volna a tervezésben, később azonban úgy alakult, hogy és ő tervezte meg és írta is alá a terveket. Ezt azért is fontos kiemelni mert akkoriban nem volt jó ajánlólevél az egyházakkal való együttműködés a tervezővállalati közegben. Minden bizonnyal nem volt kockázat nélküli egy ilyen típusú munka elvállalása. Az építész írása szerint a rendőrséget küldték rá a templom fotózása miatt, a munkahelyén is felelősségre vonták emiatt.

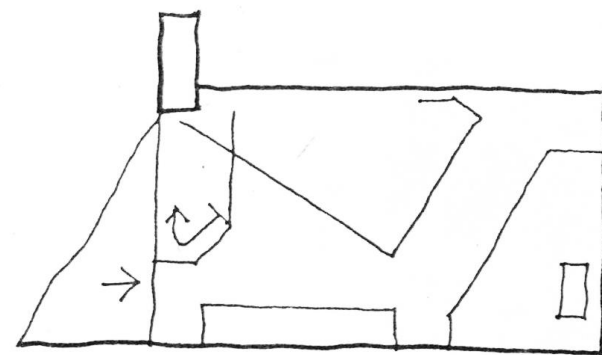
Cserépváralján már nagy szükség volt templomra, korábban egy iskola osztálytermében kényszerültek tartani az istentiszteleteket. A falu összefogott az építkezéskor, a plébános is beállt a munkához és a falubeliek összeszervezéséhez, a templom kalákában épült.

A templom a hosszan elnyúló falu felső végén kialakult teresedésből nyíló mellékutcában áll, de a terep emelkedése következtében a fő utcai házak felett lebegő hatással jelenik meg. Ezt a lebegést a templom szokatlan geometriai formájú tetőfedése idézi elő. Az épület karakterét is az átlósan elhelyezett és az oltár felé emelkedő mestergerenda adja. Az oltár felé emelkedő falak nyersekk maradtak, hűen a történeti építészetből jól ismert megoldáshoz.

A cserépváraljai templom (*jobb felső kép*) mindössze alapelvében hozható párhuzamba a Hollóházi példával. Itt is egy folyamatos térnövekedés adja az épület izgalmát az oltártér irányában.

Technológiáját tekintve viszont a Szent László templom ellentettje. A hollóházi templom állami beruházás nyújtotta lehetőségeivel szemben a cserépváraljai templom kalákában jött létre minimális állami támogatással. Így a tervező döntése szerint egy hagyományos technológiához nyúltak vissza; a faragatlan kőből való falazáshoz, amihez tartozó fehér haranglábát tervezett. Az építész szerint a fehér harangláb, amely kiemelkedik a templom illetve az imaterem fölé, szimbolizálja az egyházat a fehérségével, a vörösesbarna, faragatlan köveket fehér fuga kösse össze, szimbolizálva, hogy az egyház fehérségéből fakad a hit, ami ezeket a köveket mint a híveket körbefonja.⁴

⁴ Csaba László: Az elmúlt negyven esztendő egyházi építészetének helyzete, alakulása és /egy kissé/ története , 1985. június 27. című írása alapján

A cserépváraljai templomépítés (jobb felső kép) sikere következtében kapta meg a hollóházi templom tervezését az Iparterv-nél. Ezzel a munkával életművének egyik legkiemelkedőbb alkotását vállalta el a hatvanas években. Az épület minden részében rendhagyó, rajzos háromszög karaktere teszi egyedivé.

A békásmegyeri Boldog Özséb plébánia (jobb alsó kép) méretében jóval meghaladja a hollóházi templomét, de ennek ellenére számos rokon értelmezés található a két épület vizsgálata során. Térhatárolói a hollóházi templommal szemben fa szerkezetű, de a másik példával megegyező módon itt is a vékony lemez a földből kinyúló hatással nő ki. A tető mindössze a négy sarkában találkozik a földdel, itt történik meg az épület ötletes vízvezetése is. A térszervezése centrális, így az építész további épületeivel megegyező módon az oltár fele növekszik a tér, és itt történik meg a tér felülvilágítása is.

Templomépítészetének hosszú sorából külön kiemelném Kaposvárra készült (jobb felső ábra) és Nyírderszre készült (bal alsó ábra) alkotását.

A kaposvári panelek közé tervezett centrális térszervezésű Szent József Plébánia egy nagyobb hívő közösség számára készült szakrális tér. Ez az építész által egyetlen nem sík lapokkal határolt templom, tornyát igen ötletesen került építették meg. A csigavonal közepén kap helyet az oltár, ahol a tér vertikálisan megemelkedik, és ez adja a kívülről féhéren világító szakrális épület tornyát is egyben.

A latin kereszt alaprajzú Nyírderszi temploma nyers megjelenésű, az építész további templomaihoz hasonlóan a tér folyamatos növekedése jellemzi a bejáratától az oltárig, ahol ebben az esetben is a fénnel való játék kap hangsúlyt. Az utóbbi két példa alaprajzát tekintve megfigyelhető, hogy a második vatikáni zsinatot követve egy- egy olyan alaprajzi elrendezés jött létre, amelyben törekszik a tervező a község és a pap kommunikációját, kapcsolatát közelebb hozni egymáshoz.

*"Igaz. - Tudom jól, hogy kell olyan is,
Ki homokot hord, vagy követ farag:
Nélküle nem emelkedik terem.
De ez csak a homályban tévelyeg,
S fogalma sincs arról, miben segít. -
Csak az építész látja az egészet,
S bár megfaragni nem tud egy követ,
A művet ő teremti, mint egy isten. -
Ily építész nagy a tudásban is."*⁵

⁵ Madách Imre- Az ember tragédiája - Tizenkettedik szín

2.1 AZ ÉPÍTÉST MEGELŐZŐ ÉVEKRŐL

*"A második világháború kegyetlenül dúlta végig Magyarországot. Pusztító tüzével felperzselt mindent, ami útjába került. Nem kímélt semmit sem, amit addig emberi kéz alkotott, létrehozott, amit emberi szellem önmaga számára kialakított. Áldozatul estek nemcsak az emberei életek tízezrei, hanem évszázadok hosszú sorában létrehozott és addig megőrzött értékek, kincsek, hidak, épületek"*⁶

A második világháború utáni újjáépítésből az egyházi épületek sem maradhattak ki. Annak ellenére, hogy többek között a földreform következtében az egyház elvesztette anyagi tőkéjét, a hívek segítségére és munkaerejére támaszkodva emelték újra a romok helyén a legfontosabb épületek egy részét.

Ebben az időszakban vált sürgetőbbé a műemlékekkel való foglalkozás is, mivel a háború következtében jelentősen sérültek, vagy el is pusztultak a történelmi korok védendő épületei.

A műemlékek között igen jelentős számban maradtak meg templomok, ezek helyreállítását, megújítását, védelmét az állam vállalta magára, így biztosítva a legképzettebb szakemberek, tervezők é kivitelezők közreműködését.

A világháborút követő éveket így az egyházi építkezések felől nézve két fő csoportra bonthatjuk; egyrészt beszélhetünk a műemléki templom-helyreállításokról, valamint az újonnan épült templomokról. A közel negyven év leforgása alatt 160 új templom épült⁷ fel, ami töredéke a hasonló, sőt sok szempontból keményebb társadalmi- politikai rendszerben működő Lengyelországban épült templomállománynak, ahol több ezer háború utáni új templom valósult meg.

A negyvenes évek végére az új társadalmi rend megteremtéséért folytatott harc egyre élesebbé vált. Feloszlatták a szerzetes rendeket, iskoláikat, rendházaikat kisajátították., az egyházak lehetőségei jelentősen beszűkültek.

Egy olyan feszült helyzet alakult ki, amelyben építészeti is értékelhető alkotásokat nehéz volt létrehozni ebben a műfajban. A korai években ebből kifolyólag (és az

^{6,6} Csaba László: Az elmúlt negyven esztendő egyházi építészetének helyzete, alakulása és /egy kissé/ története , 1985. június 27.

anyagi és technikai felkészületlenség miatt) kivitelezői igénytelenség jellemezte a templomokat⁸. Ez a helyzet idővel enyhült, de az lehetősége mégis az maradt, hogy minél kisebb anyagi vonzattal, szűkre szabott keretek közt alkossanak egyházi épületeket.

A kor körülményei miatt az építészek óvatosan nyúltak a templomok tervezéséhez, attól félve hogy szakmai karrierjük alakulására lesz kedvezőtlen kihatással egy-egy ilyen munka elvállalása. Emellett a kezük is sok döntésben meg volt kötve. A hollóházi templom építéséig a templomok többsége a korábbi romok helyére épült, így a hely minden esetben adott volt.⁹ Kötött alaprajzi méretek alapján kellett több esetben is tervezni; az új templomok a korábbi templomok méretét nem haladhatták meg. Hatósági kikötésként torony nélküli templomokat lehetett csak építeni, így csak egy fontos, identitásukat adó elemük nélkül jöhettek létre ezek az épületek. Továbbiakban ezekre még vissza fogok térni arra, hogy Csaba László milyen megoldást talált ki az előírások betartására úgy, hogy szellemesen növelni tudja a templom méretét és a tornyot magát is meg tudja valósítani.

A hazai korlátozó közeg mellett ki kell emelni a katolikus egyházban lezajlott jelentős változásokat is. Az 1962-1965 közt tartott második vatikáni zsinat határozatai és eredményei hatalmas előrelépést jelentettek a római katolikus egyház ökumenikus nyitottságának és a 20. századi társadalommal való párbeszédének aktívabbá tételében. A társadalmi változások hatására bevezették az anyanyelvi misézést, de emellett a zsinat a templomépítészetre is nagy hatással volt. A liturgia változása hatott az alaprajzi elrendezésekre és a térigényekre is. A zsinat eredményeként mindenütt létrehozták a szembemiséző oltárokat, ez számított a legszembetűnőbb változtatásnak. Ennek célja a hívők és a miséző pap közötti közvetlenebb kapcsolat kialakítása volt. A hívekhez közelebb elhelyezett, körüljárható asztal-oltár kialakítása megnövekedett térigénnyel is járt. A mellékoltárok jelentősége csökkent, többnyire az összefüggő terek nagysága nőtt. Míg a hatvanas években a korábbi korokat követve hosszázás katolikus templomokat építettek főleg, a tervezők felismerték a liturgia egyfajta

^{8,8} Csaba László: Az elmúlt negyven esztendő egyházi építészetének helyzete, alakulása és /egy kissé/ története , 1985. június 27. című írása alapján

centrális térigényét is, s mindez izgalmas hatással volt a 20. század második felének templomépítészetére Európában, s így hazánkban is.

2.3 AZ ÉPÍTÉS KEZDETÉRŐL

Magyarország legészakiabb települése, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei, a Zempléni hegység által körbevett kis falucska. A honfoglalás óta lakott település neve a pálos rend címerállatáról, a hollóról eredeztethető, lakossága a kezdetekre visszavezetve római katolikus vallású volt. A falut a 19. században épült, az ország legrégebbik folyamatosan működő porcelángyára tette híressé. Az 1777-től működő üveghuta a község főutcájának elején helyezkedett el, a 19. század közepe fele tért át az úgynevezett kőedénygyártásra. Asztali készleteket, korsókat, tálakat, dísztányérokat állítottak elő. Az ötvenes évekre vált szükségessé a gyár bővítése, amelynek a tervezését az IPARTERV vállalta el.

Az 1920-as évek végén épült meg a porcelángyárról hírnevet szerzett falu római katolikus temploma a gyár későbbi udvarának területén, neobarokk stílusban. Egy szokásos kis falusi templom volt, a mostani templom alapterületével megegyező méretben. Az 50-es évekre nyilvánvalóvá vált a templom áttelepítésének szükségessége, amelynek költségeit a gyár a bővítés során magára vállalta, így az építész maga választhatta meg a templom helyét. A templom telekválasztása akkoriban ritkaságnak számított, mivel a világháború utáni helyreállítások folyamán a korábbi kegyhelyeket újjították fel, vagy azoknak a romjaira építkeztek Magyarországon. A község új temploma így a főutca másik végében került átadásra 1967-ben. Mára a templom előtti tér a falu szívét alkotja. A korábban üres telket mára körbeépítették és a gazdag növényzet is csökkenti a fél évszázaddal ezelőtti még hangsúlyos szerepét a tájban.

*"Mi átadjuk a helyet, hogy a gyár tovább fejlődhessen és egész hazánk, a környék és mindnyájunk javára virulhasson. De ha most távolabb leszünk is az egyre fejlődő gyár morájától, imánk, szeretetünk és közös ügyeinkben való jóakaratumk éppúgy kíséri őket, mint ahogyan a Porcelánipar vezetősége lehetővé tette számunkra, hogy új hajlékunkban dicsérjük Istent."*¹⁰- fogalmazott a falu plébánosa az egykori templom lebontása és az új építés kapcsán.

¹⁰ "Historia Domus" - Scheuermann Károly plébános hagyatéka

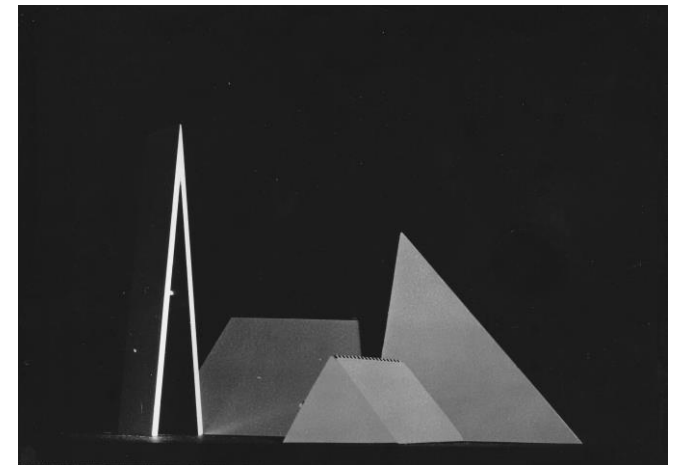
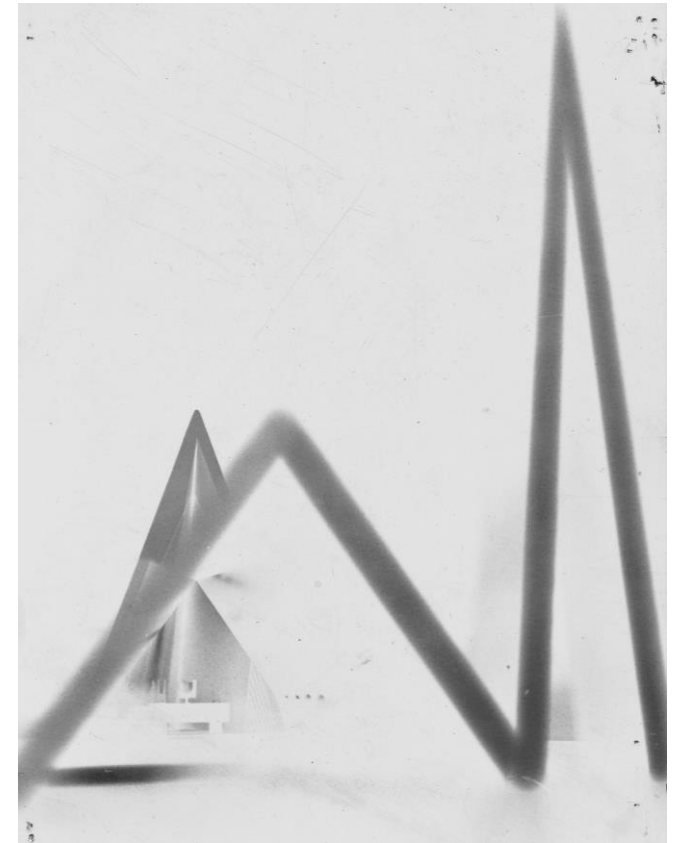

Az építkezés nem indult problémamentesen. Annak ellenére, hogy a falu temploma mindössze negyven éves múltra tekintett vissza, a helyiek megszerették, és megszokták azt. Az építkezést megelőzően Csaba László egy makettet készített és juttatott le a településre (*jobb oldali ábrák*), amivel a kívánt hatással csak ellentéteset ért el. A helyiek nem értették meg a templom modern térképzését, tömegét.

Dr. Brezanóczi Pál egri érsek segítette és támogatta a tervezőt, nélküle talán meg sem valósulhatott volna ilyen formában a templom.

Az épület átadása után a helyiek befogadásáról az alábbi történet tanúskodott. Csaba László eredetileg nem tervezett a templomra keresztet, gondolván, hogy a tömege és a harangláb már jelzi az épület funkcióját. Mégis a helyiek egyik napról a másikra reggelre egy keresztet helyeztek a templomteret szolgáló háromszög csúcsára, ezzel is jelezvén az épület identitását.

Mára megkedvelték a templomot, büszkék rá, Hollóháza látképében meghatározó elemmé vált.

2.4 A MEGÉPÜLT TEMPLOMRÓL

Név: Szent László Templom

Tervező: Csaba László

Megrendelő: állami beruházás

Tervezés éve: 1963

Átadás éve: 1967

Cím: 3999, Hollóháza, Rákóczi Ferenc utca 1.

GPS: 48.542078-21.411577

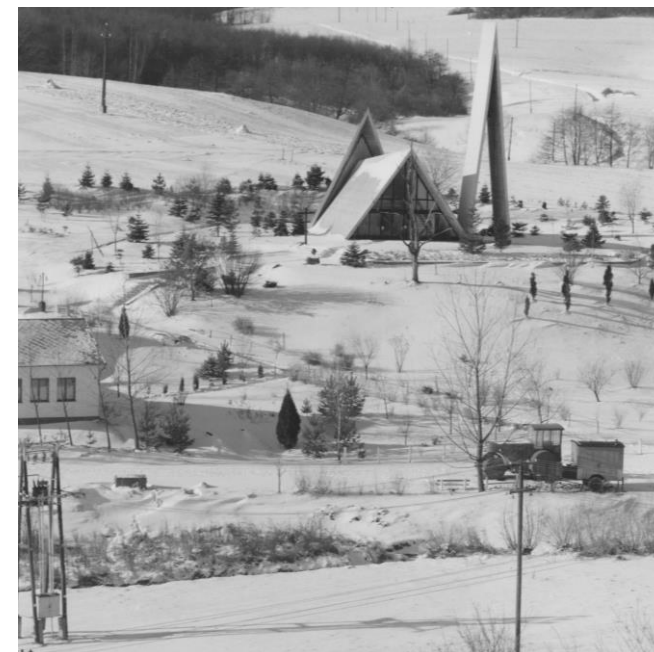
A hollóházi templomot képező háromszögeknek sok olvasata van, embere válogatja, ki hogy értelmezi. A mitikus jelképrendszere mellett egy harmonikus háromszög-ritmikákkal alkotott belső tér jött létre, a külsőt és a belsőt összhangba hozva. Az építész leírása szerint a havas tájba tervezte meg az épületet, a hó alól előtörő házak sátor formái ihlették meg. Tornyot akkoriban nem volt szabad tervezni templomhoz, így egy kicsit megkerülve a szabályokat jött létre a kompozíció hangsúlyos eleme, a harangláb.

Egy másik olvasatban egy hasonló szellemes megoldásként tekinthetünk a ferde falakra is. Mivel a korábbi templommal megegyező alaprajzi méretet kellett terveznie, annak területét ily módon tudta növelni, hogy a falu mégiscsak egy nagyobb templomtérrel gazdagodhasson. A hasznos tér a korábbi temploméval megegyezett, mégis, az 1,9 m alatti térrel-ahova az üléseket tervezte - nőtt a térérzet.

A földből kiemelkedő tetősíkok a régi földbesüppedt házak emlékét idézik, azonban a háromszögek ritmikájával és ellentétes mozgásukkal egyértelműen kortárs irányból közelítve a tömegképzést.

Bonyolult rétegrendek helyett itt egy szerkezet képviseli a térelhatárolást, és a természeti hatások elleni védelmet is. Ám itt nem csak egy szerkezeti megoldásról beszélhetünk, hanem egy építészeti "filozófiai" felfogásról is. A szerkezet nem csak kihat a homlokzatra, hanem egyben azzá is válik.

A kompozíció 4 hasáb összemetsződéséből áll, a testek különböző funkciót töltenek be, ezek művészi játéka adja az épület érdekességét is.

Körmendy Béla A hollóházi új templom című írásában a modern építészet atyjának: Le Corbusier-nek alaptételeivel hasonlítja össze Csaba László alkotását.

"1. Legyen az épület anyagszerű. A mai idők építészeti vívmánya: a vasbeton szerkezet. Ez annyira más, mint a hagyományos építőeszközök, olyan fantasztikus lehetőségeket hordoz magában, olyan nemes forma és anyag- szépséget, hogy ezek föl nem használása merénylet volna az építőművészet legértékesebb hagyományai ellen. Ha korszerű építészeetről van szó- az elsősorban vasbeton legyen, és ha már vasbetonról van szó, akkor az alaprajz se követheti a hagyományos formákat, mert annyira más a vasbeton természete.

*2 Legyen a korszerű épület "emberszabású"- ami annyit jelent: arányai feleljenek meg az emberi test arányainak. Ha egy épület nm ilyen, akkor "embertelen"- valami bántó diszharmónia érződik belőle, és az ilyen épületet hiába igyekeznek festeni, mázolni, drága anyagokkal burkolni, sivársága, embertelensége" csak megmarad."*¹¹

Csaba László alkotása követi ezt az eszmét, természetesen épül bele a tájba. A tervezésnél a hóval borított magyar falu kép volt az ihletője, így havas nyeregtető ritmusa vibrál a templom homlokzatán is. Nyolc egymásnak támaszkodó zsaluzott vasbetonlemez alkotja az egész kompozíciót, ezeknek arányai, művészi játéka, az általuk létrehozott árnyék-ritmus adja az épület szépségét. A rendkívül egyszerű, de "emberi" homlokzat üvegablaka biztosítja a hajó megvilágítását, mely a napszakoknak megfelelően folyton változik színben is, és fényminőségben is. A presbitérium felett a tér megnő, a hajó fölött kinyúló része ugyancsak üvegezett, és újabb fénynyalábokat bocsájt a belső térbe. A jobb oldali hasábokba került a sekrestye és a kis gyóntatóhelyiség. A templomhajó jobb oldala találkozik élben a haranglábbal. A hajó falát 12 kerek kis ablak töri meg, a tizenkét apostolt jelzi. Az eredeti terv szerint padok nem szimmetrikusan oszlottak meg, hanem a jobboldalon egy tömbben. Baloldalra került a felvonuló terület és az állni szándékozók helye.

A presbitérium néhány lépcsőfokkal magasabb, ezzel is odaterelve a látogatók tekintetét. Nemes fekete márványtömb szembeoltár került a templom végébe. Hatalmas függő feszülete az oltár fölött a szakrális tér egyetlen díszé.

¹¹ 11 Körmendy Béla: A hollóházi új templom

2.5 A JELENLEGI ÁLLAPOTRÓL, UTÓÉLETÉRŐL

A Szent László Templom mára Hollóháza egyik fontos jelképévé vált, a helyiek is szívesen látogatják. Idén ünnepli a templom a felszentelésének ötvenedik évfordulóját, erre idén nyáron ünnepség is lett rendezve.

Az évek változásával a templom is átesett néhány változáson, változtatáson, amit nem lehet kihagyni az elemzésből.

Számomra az első, legszembetűnőbb változás a faluba érve az épület megváltozott tömege volt. A templomot körbenőtt magas fenyőfák elveszik a templom hangsúlyos szerepét a tájban.

A templom térelhatárolását szolgáló vasbeton szerkezetre egyedül egy réteg vízzáró festék került. Ez eredetileg természetesebb színt kölcsönzött az épületnek, hiszen a nyersbetonhoz hasonlóan halványszürke színű volt. Évek folyamán a festék lepergett és az újrafestések alkalmával először kék, majd a jelenlegi színét is adó fehér festést kapott.

Egy zavaró változtatásként viszont fontos megemlítenem az eredeti felülvilágító műanyag hőszigetelő üvegezésre való cserélése. Amellett, hogy az anyag idegen is az épülethez a homlokzat eredeti ritmusát zavarták meg ezzel. A felülvilágító elemei a lamellák ritmusát követték, ami nem szakadt meg így a presbitérium terét képező sík találkozásánál. A hajóablakok felett is sík részek jelentek meg, ezeket egy-egy vízvetővel egészítették ki.

A templom főleg nyári használata ellenére a vékony szerkezetet hőszigeteléssel egészítették ki belső oldalon, így a látszóbeton felületeket eltakarták.

Esetleges ülésfűtés, vagy számtalan helyes megoldással szemben kazán került a templomtérbe, aminek a kivezetett kéménye kicsit egy "kunyhó" jelleget kölcsönöz az épületnek.

A belső térképzést a padok átrendezésével változtatták meg. Míg eredeti állapotban a tervező úgy szánta, hogy a jobb oldalon legyenek az ülések és bal oldalt gyülekező tér legyen, illetve az állóknak fenntartott tér, mára a padok két oldalra kerültek középen egy vékony közlekedővel.

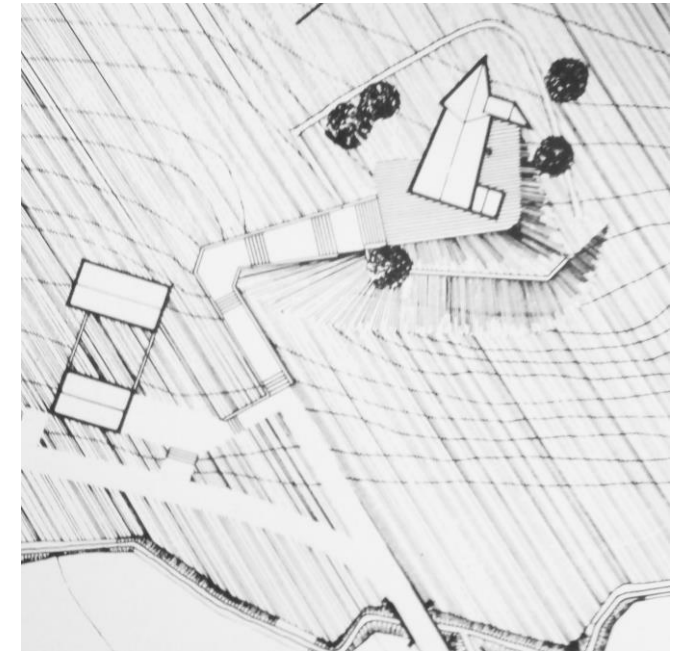
A vékony harangláb is vesztett feszességéből a ráépült fém rácsokkal.

3.1 TÖMEGKÉPZÉSÉRŐL

Nincsenek falai, födémjei, csak térbeli geometriája van. A külső megjelenése sugallja a belsőt, vonalai pedig követik a szerkezetet. Háromszögekből álló rajzos tömege négy testből áll, ezek különböző tömegekkel jelennek meg a térben. Belülről a külsővel szemben sokkal szerényebben viselkedik, vélhetően azért, hogy az emberek gondolatait és figyelmét ne vonja el a lényegről, amiről egy templomnak szólnia kéne; az istentisztelet méltó helyének megalkotásáról.

Tömege a völgy felé nyitott, hátrafelé zárt. A templom térelhatárolását alkotó síkszerű lapok testekké állnak össze, ezeknek összessége alkotja az épület tömegét. A testek összeharapásánál képződött hasadékból árad a fény, a testek játéka biztosítja az épület a dinamikáját, izgalmát. A harangtorony elkülönül az együttestől, csak egy vonalban található alul a nagyobb templomtérrel. Méretében ez a toronyszerű elem kiemelkedik a kompozícióból, de vékony szerkezete miatt nem veszi el a hangsúlyt a többi részről sem. A templom egészéhez hozzá tartozik hátul még egy kisebb - mindössze egy-két méter nagyságú - az épület formavilágára emlékeztető szoborszerű építmény.

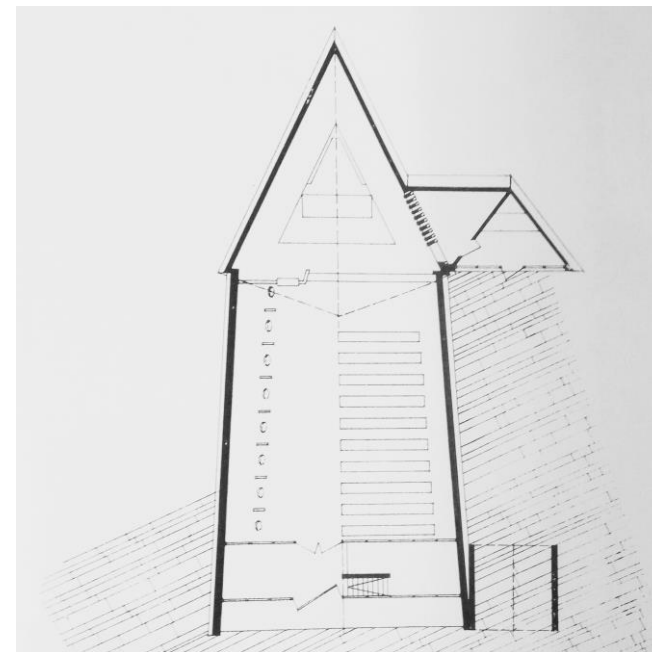

3.2 TÉRKÉPZÉSÉRŐL

A szakrális tereknél a külső és belső tér viszonyainak elhatárolása nem csak szükség, hanem különös, szimbolikus jelentőséggel bír. A küszöböt átlépve az ember egy új világba lép, és a templomépületek ezt tudatosítani igyekeznek a látogatóban is. Csaba László mindegyik templománál meg lehet figyelni, hogy az effajta dramaturgiai hatást a tér belmagasságának, arányának folyamatos emelkedésével, változtatásával éri el.

A vizsgált templomot egyfajta funkcionális tagoltság jellemzi. Három testből áll össze, ahol mindegyik külön-külön funkciót rejt, így elkülönül egymástól a templomtér, az oltártér és a sekrestye. A különböző funkciók eltérő térélményt követelnek meg. A templomba lépve egy alacsonyabb belmagasságú részen találjuk magunkat; a szélfogó feletti kórus a teret kettévágja. A templomtérben az oltár felé haladva a belmagasság egyfolytában csökken; ezzel a hatással az alkotó az oltár feletti térnövekedés hatásának kontrasztját növeli. Ezzel egyfajta irányítottság érzetet is sugallja a Krisztus-korpusz irányába, ami felett a fény hatására a zárófödém szinte lebegni látszik. A jobb oldalon húzódó sekrestye és gyóntatófülke kisebb teret követelnek meg, így azok egy kisebb hasábnívóba kerültek.

A katolikus templomok a liturgiából adódóan hosszanti tagolást igényelnek, ez Csaba László templománál is megfigyelhető. A csőszerű test a végén nyitott és a völgyre néz. A függőnyfalas megnyitása erősíti az egész épület koncepcióját. A tömeg dinamikáját a testek összeharapásai adják, a templomot képző légies, zsaluzott, kékesszürke felületű síkok szinte kitörnek a földből, különös viszonyt teremtve a zempléni hegyek által körbevett festői táj topográfiájával.

3.3 SZERKEZETÉRŐL

A templom szerkezetét tekintve Magyarországon szokatlan technológiával készült. A templom falát képező 15cm vastag hálós vasalású vasbeton szerkezet hozzávetőlegesen 10cm vastag deszka zsaluzattal került kiöntésre. Ennek rajzolata a külső megjelenésén erős textúrát hagyott- míg a belső világot szinte érintetlenül hagyta.

A csaknem tíz méter magasságú templomtérhez csatlakozó harangtorony 4 méterrel nyúl a templom 14x9 méter nagyságú tömege fölé.

A monolit vasbeton alkotta szerkezet állami beruházásként jött létre, így a kivitelezés kellően szakképzett mérnökökkel és munkásokkal folyt, aminek végeredménye erősen meglátszik az elkészült alkotáson.

3.4 RÉSZLETKÉPZÉSEIRŐL

A hollóházi templom esetében különösen izgalmas a részletképzéseit tanulmányoznunk. Ahol összemetsződnek testek, ahol az árnyékoló lamellák találkoznak a tömör betonelemekkel, a betonelemekkel a vízelvezetők: az egyszerű tömegképzést ezekkel az apró szépségekkel tudta feloldani, összetetté formálni az alkotó.

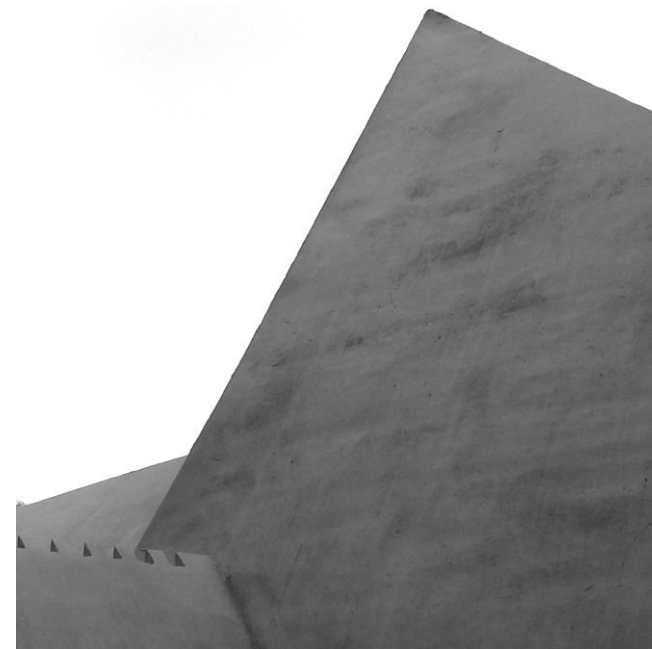
Számomra az épület legizgalmasabb részlete a felülvilágító megoldása, amely folyton változó árnyékhatásokat idéz elő. A templomtér fényét a bejáratnál levő homlokzat teljes megnyitása adja, de emellett a tervező minden padsorhoz tervezett egy-egy hajóablakszerű megnyitást, amelyek enyhén elveszik a felülvilágító és a végső homlokzattal szembe fordított okozta kontraszt erejét.

A főhomlokzat üvegfalára rátapadó, kórushoz felvezető lebegőlépcső a külső szemlélőnek is értelmezhetővé teszi az épület struktúráját, ennek ellenére mégsem hangsúlyos elemként jelenik meg.

Részletképzéseit megfigyelve is a szerkezeti megoldás szépségeit lehet látni. Nincsenek rajta díszítések, rátét elemek, őszintén igyekeznek viselkedni.

Míg erőteljes tömegével kitörni készül a földből, a vékony, ferde térelhatárolók efféle szándékát egy kicsit gyengíti a beton lábazati fedkő. A csapadékvíz effajta elvezetése ötletesnek tekinthető, illik az épület jellegéhez.

Egyszerű belső falfelületéhez kiváló társművészeti alkotások társulnak, ez a modern szakrális tereket tekintve viszonylag ritkaságnak tekinthető. A Somogyi József alkotta fém krisztus-korpusz a oltár feletti térben lebeg, a templomtérbe lépve egyből a feszületre szegeződik a figyelem, a megvilágítás is ennek a hangsúlyozására játszik rá. A templom belső terét alkotó fa pad raszterre illeszkedik a Kovács Margit által készített stációképekhez. Itt egy kicsit zavaró hatást keltenek a ferde falra illesztett, egyik oldalán levágott négyszögletű képek, illetve a ferde falfelületen kissé nehézkes is a képek megtekintése. A kórus mellvédjére a 825 éve szentté avatott és 940 éve trónra lépett lovagkirály, a templom névadója, Szent László képe került.

3.5 ANYAGHASZNÁLATÁRÓL

Anyaghasználatát a teljes tisztaság, az egyszerűség és az őszinteség jellemzi: a tervező kívül-belül látszóbetonból formázta meg az épületet. A korábbi évszázadok vaskos kőszerkezetéhez hasonlóan itt is egy szerkezet biztosítja a térelhatárolást, a vízzárást, a hőszigetelést és a hangszigetelést is. Viszont a korábbi vaskos, erőt sugárzó szerkezetekkel szemben itt ezeket a szerepeket egy vékony, mindössze 15 cm vastag vasbeton lemez hordja. Belül fehér festéssel, sima felületével nem dominál a térben, a külső anyaga pedig a zsaluzat finom textúrájával jelenik meg. A vékony betonszerkezet önmagában választja el a belső teret a külvilágtól, nem tartalmaz burkolatot vagy vízszigetelést. A ferde lapokon erősen látszódik a zsaluzat ottmaradt nyoma, a zsaluzó deszkák mérete és textúrája, ezáltal a technológia szinte ábrázolva jelenik meg a külső és belső határoló felületeken. Fontos domináló elem továbbá a vékony üveglap és a feketére mázolt rácsszerű acélelem, amelyek a sekrestye előtt álló lamellák ritmusát vitték tovább. Az épület függönyfalszerű lezárása a völgy felé erősítette a kompozíció kontrasztját. A bézs színű halvány, neutrális kőlap padlóelemek nem veszik el a hangsúlyt az épület további részeiről. Ezzel összhangba hozható a templom előtti részen alkalmazott faragatlan kőlapok is erősítik az alapkoncepciót: a falak kinövését a földből. Fontos megemlíteni még, hogy nem csak maga a szerkezet készült vasbetonból; a sekrestye árnyékolása is ugyanebből a szerkezetből lett megoldva, s még a vízösszefolyónál is hű maradt az anyaghasználatához. A vékony beton lebegő lépcső a hasáb merevítő falára támaszkodik, ritmusa a homlokzat feketére festett fém pálcáit követi.

Az építész írása szerint a gótika mindig is vonzotta. Az akkori templomok tereinek és a részleteinek kifejezésformái fogták meg. Áttételesen érzem a Szent László templomban is ezt az inspirációt. Még ha nem is szó szerint a csúcsíves ablakokkal, de az ég felé törekvést ez a templom is magában hordozza egyszerűségével és a szerkezetnek a homlokzatra való kiülésével egyetemben.

"Ha ma egy albumot felnyitasz, megnézheted benne a Notre Dame színes üvegablakait, sokkal jobban, részletesebben láthatod, mint a helyszínen. A mű születésekor a kor embere ebből semmit se láthatott, csak a fények villódzását, játékát- hiszen nem volt díszes album az ablakokról, még látcső sem, hogy közelebbről részletesebben szemléljék- csupán hitük volt, és hittek abban, amit érzéltek. Napjaink emberét megfosztották a hittől, megfosztották sok mindentől, talán ezért sem tudnak létrejönni ilyen művek. Ezért érzem magamhoz közel a gótikát mert az a maga egyszerűségével, a belső térének harmóniájával mond valamit annak a nagyon kicsi embernek, aki oda bement."¹²

A vizsgált szakrális térben a fény anyagszerű használata is fontos szerepet játszik, annak a segítségével tudott a tervező hangsúlyokat komponálni, és a fehér felületekre egyfajta játékot vinni, ezzel is oldva a felületek, terek egyszerűségét.

A belső téralkotását tagolják az árnyjátékok, a belső fal felülete a fény-árnyék hatások vetítévé válik. A fény érzékenyen járul hozzá a tér hangulatváltozásaihoz, a felületeket élénkké vagy sejtelmessé teszi.

A fény vonala kettéválasztja a szerkezetet, lebegő érzést kölcsönözve az oltár feletti zárófüldőnek. Az ötletes megoldással a testek összemetsződésénél bejutó a surló fény izgalmas hatást eredményez a falfelületen és a Krisztus korpuszon. A mesterséges világítást adó hőtemperálós foncsoros világítótestek és a felülvilágító mellett természetes megvilágítást adó hajóablakok a padok raszterét követi.

¹² Vigilia, 1989/1, A Vigilia beszélgetése Csaba Lászlóval

4.2 EGY KORABELI FINN PÉLDÁRÓL

Aarno Ruusovuori 1961-ben épült temploma a finnországi Hyvinkaaban számos összefüggést rejt Csaba László Hollóházi templomával. A hollóházi templom előképeként szolgáló Finn templom Hyvinkaa gyorsan fejlődő városközpontja mellett, sziklás, fával telenőtt környezetben áll. Egy pályázatot követően tervezte Aarno Ruusovuori 1961-ben. Csaba László templomához hasonlóan itt is síkszerű lapok képzik a teret, a közöttük megjelenő metszódések formálják a belső teret, a két test között képződő hasadék adja a világítási lehetőséget.

A Szent László Templomhoz hasonlóan a tér a bejáratától folyamatosan nő, ám ez nem az oltárnál éri el csúcspontját, hanem a templomtér közepén, az oltár egy térbővületben kapott helyet.

A magyar és a finn templomnál is hasonló szerkesztési módszerrel harap ki egy részt az épület a térből. Mindkettőnél testek játéka és metszódése adja a templom kompozícióját, és a testekbe külön-külön funkciók kerültek.

Fényképzésük megegyezik, a finn templomnál is követi a nyílászáró ritmusa a szerkezet képletét.

Míg a hollóházi templomnál a harangtorony kissé elkülönül az együttestől, a Hyvinkaaban épült templom egy nagyobb kompozícióként áll össze.

Természetesen a templomok közötti különbségek méretükből is adóttak; míg a magyar példa egy kisebb falu közösségének befogadására készült, a finn templom 630 hívő befogadására képes, így a 32 méteres magasságával egy kisebb hegy tömegét idézi el. Ennek ellenére a szerkesztési módszer és a tervezési alapelv kísértetiesen hasonlít egymásra.

Az Aarno Ruusovuoli által tervezett templom Csaba László templomával megegyező módon kitörni készül a földből. Ám a finn példa főhomlokzatán, az épület előterénél történik egy kis csavar. Pont az ellentettjét figyelhetjük meg itt; elemelkedik a földtől a tömeg. Itt egy beton lábra terhel a test, és a két oldalán, üveghomlokzaton lehet bejutni az épületbe a hasadékoknál. Ez izgalmas kontrasztot eredményez az épület homlokzati képzésén, egyedül a szélfogó hoz furcsa helyzetet a külső tömegbe,

ugyanis fehér tömege dobozként jelenik meg, ami túlságosan is hangsúlyos elemnek tűnik a háromszög síkok által alkotott test alatt.

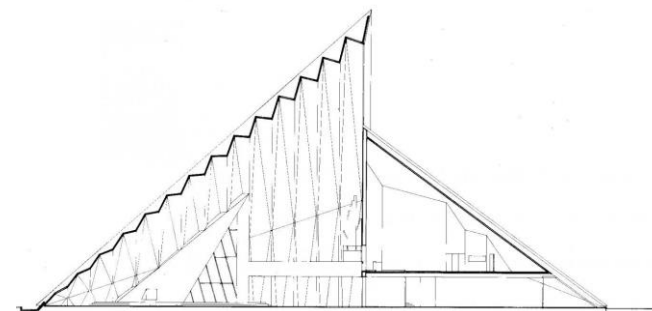
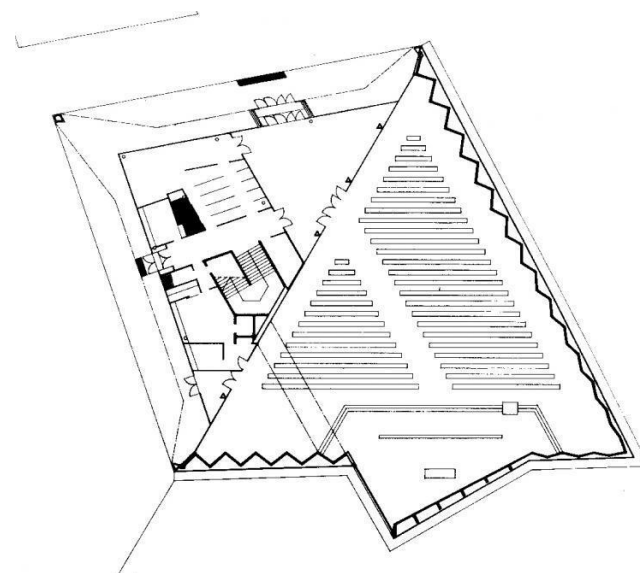
Az épület fő térrészét egy piramis alakú test adja, amely templomtérként szolgál. Egy kisebb szellemesen megoldott ferde toldásban kapott helyet az oltár, így leválasztva tömegét az egésztől. A főhomlokzatot alkotó háromszögekből álló test az előteret adja, az emeleten a kórus helyezkedik el.

Az épület jellegében egy kiugró ellentétet képez a koncepciójában található longitudinális elemek jelenléte, hiszen lutheránus templomoknál liturgia szempontjából a centrális alaprajzi elrendezés a jellemző megoldás. Vannak hosszanti elrendezésű példák is, ám az adott templomtér mindkét struktúra nyomait magán hordozza; a belső berendezése, az oltár elhelyezkedését követve a tér kétséget kizáróan hosszirányú elrendezettségű, ennek ellenére a piramis jellegű tömeg szigorúan kijelöli a hely középpontját.

Emellett az is szokatlan összképet eredményez, hogy a padok nem közvetlenül az oltárra irányulnak, ami ráadásul egy összeszűkülő térrészbe került a templom végében. Aszimmetrikus elrendezéséhez hozzájárul egy ferde helyzetű, parapet nélküli oldalvilágítás megnyitása is.

A belső térnek rendkívül izgalmas struktúrát ad az alulbordás födém egy speciális megoldása. A nagy fesztáv következtében - az áthidalandó tér 31 méter magas és hozzávetőlegesen 60 méter széles - nem voltak képesek sík lefedést alkalmazni. Ahhoz hogy filigránabb maradjon a szerkezet, méteres nagyságú panelokra osztották a felületét, és háromszög keresztmetszetű bordákkal feszítették alá, így meghagyták a karcsú szerkezet megjelenését.

Anyaghasználatát tekintve a hollóházi példával szemben összetettebb; belülről fehérre festett, kívülről fehér színű táblás alumíniummal burkolt vasbeton lemezek határolják.

5 ÖSSZEGRZÉS

Csaba László a számos - külön egyéniséget képviselő templomainak mindegyikén végigvitte ugyanazt a téri koncepciót, így megjelenítette mindegyikben gondolatvilágát beleértve ebbe a Szent László Templomot is.

Aarno Ruusovuori Hyvinkaaban épült temploma a kutatás során több térszervezési, tömegkompozíciós és fényhasználati párhuzamot is felsorakoztatt a vizsgált templommal, ám az építész alaptézisét alkotó oltár felé való térnövekedést ez a templom nem követte.

Az hollóházi épület egészét vizsgálva az építész egy összefüggő, erős koncepciót vitt végig, ami kommunikál a környezetével, és emellett egy ikonikus kölcsönöz a helyszínének. Épületével formálja a tájat, de nem uralkodik felette. Egyszerűségéhez szigorúság párosul, amit anyaghasználatban, a fény használatánál, de a tömeg és a térképzésnél is végigvitt Csaba László.

6 IRODALOMJEGYZÉK

- A dolgozat gerincét Csaba László hagyatéki anyaga adta, ezek közül is kiemelném "Az elmúlt negyven esztendő egyházi építészetének helyzete, alakulása és /egy kissé/ története" című írását
- Rév Ilona: *Templomépítészetünk ma*, Írisz kiadó, 1987
- Szrogh György: *Magyar építőművészet*, 1968/6
- Csaba László: *Magyar Építőművészet*, 1968/2
- Németh Gábor Árpád: *Modern templomok Magyarországon, 1948-2005 (OTDK dolgozat)*
- Török Ferenc: *Vigilia*, 2013/5
- Dr. Guzsik Tamás: *Keresztény liturgiák építésze*
- Vigilia*, 1989/1, A *vigilia* beszélgetése Csaba László építésszel
- Madách Imre- Az ember tragédiája - Tizenkettedik szín
- "A hollóházi új templom" c. cikk - Körmendi Béla
- "Historia Domus" - Scheuermann Károly plébános hagyatéka
- www.hollohaza.hu/index.php/civilelet/egyhazak
- www.baz.hu/ertektar/obj.php?id=75
- www.hvg.hu/magyarmarka/20050329hollohazi
- www.szakralis.wordpress.com- Hollóháza, Szent László templom
- www.epiteszforum.hu- Csaba László 90. visszatekintés az építész szakrális életművére
- www.greatbuildings.com- Church in Hyvinkaa

A dolgozatban szereplő képek az alábbi helyekről származnak:

- 1,2,3: az építész hagyatéki anyagából
- 4: <http://epiteszforum.hu/korunk-templomepiteszetenek-tukre>
- 5: Guzsik Tamás: *Keresztény Liturgiák építésze*
- 6: <https://egyhaziepiteszet.wordpress.com>
- 7: saját készítésű kép
- 8,9: az építész hagyatéki anyagából
- 10, 11: saját készítésű kép
- 12-19 az építész hagyatéki anyagából
- 20: saját készítésű kép
- 21-24: az építész hagyatéki anyagából